
Recenzie

Lanțul generațiilor: arhive, narativizări și culturi ale trecutului,
coord.: Astrid Cambose, Antonie Dumitru Chelcea, Nicolae Mihai,
Cluj-Napoca: Mega/Argonaut, 2020, 253 p.

Sfârșitul anului 2020, cu toate greutățile provocate de pandemie, a adus iubitorilor de carte o bucurie aparte. Apariția celui de-al doilea volum din seria „Lanțul generațiilor”, are în prim plan mărturii ale trecutului păstrate sub diverse forme: scrise (arhivele), povestite (narativizările) sau sub alte forme asumate de memoria istorică a unor comunități mai mici sau mai mari, integrate culturii în general. Dincolo de valoarea volumului în sine, se poate constata că proiectul inițiat de istoricii Nicolae Mihai și Antonie Dumitru Chelcea, directorul Muzeului Memorial „Nicolae Bălcescu”, a devenit o certitudine, atât prin deosebitele conferințe organizate în parteneriat cu instituțiile culturale din Râmnicu Vâlcea, mai ales cu muzeul memorial amintit, cât și prin apariția celui de-al doilea volum dintr-o serie pe care o dorim cât mai îndelungată. Actualul volum este coordonat, alături de cele două nume amintite, de filologul și etnologul Astrid Cambose din Iași. Un alt aspect pozitiv ce se distinge atât la volum, cât și la proiect în general, îl reprezintă diversitatea specialiștilor prezenți an de an la conferință sau în paginile volumului. Este, în primul rând, o reprezentare a mai multor domenii specifice științelor umaniste: istorici, etnologi, etnografi, sociologi, filologi, jurnaliști, teologi și arhiviști. Așadar, un mozaic de specialiști din specializări diferite care oferă exemplul cel mai clar al interdisciplinarității. În al doilea rând, avem o prezență geografică variată; amintim orașe ca: Chișinău, Craiova, Iași, Cluj, București, Râmnicu Vâlcea, Sibiu etc. Nimic întâmplător în acest mozaic cultural. Inițiatorul acestui proiect, cercetătorul craiovean Nicolae Mihai, a dorit să ofere istoriografiei românești un model deja uzitat de ceva vreme în occident.

Conferințe restrânse, cu specialiști din mai multe domenii învecinate, în cadrul cărora să se remarce, mai mult decât prezentările în sine, dezbaterile și discuțiile dintre participanți. Firul comun este dat de cultura trecutului, transpusă foarte inspirat în expresia *Lanțul generațiilor*, numele proiectului ce cuprinde, atât ciclul de simpozioane anuale, cât și volumele corespunzătoare acestora.

Așadar, *Lanțul generațiilor: arhive, narativizări și culturi ale trecutului* reunește în paginile sale rezultatul scris al prezentărilor și dezbaterilor de la conferința cu același nume, ce a avut loc în anul 2019. În urma dezbaterilor, ale discuțiilor benefice gândirii critice, autorii au putut să reflecteze asupra subiectului abordat și să ofere texte valoroase, nu numai istoriografiei, dar și culturii române în general. Pentru a da coerență și unitate diverselor tematici abordate, coordonatorii volumului l-au împărțit în patru părți consistente. Acestea sunt precedate de o introducere consistentă și intitulată sugestiv *Pentru o cultură sensibilă a memoriei*. În fapt, cei trei coordonatori își argumentează întregul demers și explică direcția proiectului asumat încă de la început: cercetarea trecutului printr-o abordare culturală, interdisciplinară în care memoria este adusă în prezent prin revalorificarea unor surse printr-o cheie a sensibilității celor care au lăsat mărturie. Fie că vorbim de arhive, de interviuri sau de alte tipuri de documente, grila de lectură este cea teoretizată de istoricii francezi în special, prin ceea ce a devenit *istoria emoțiilor*. În fiecare mărturie cercetată, există acea subiectivitate a celui care a lăsat-o, prin care ni se transmit o mulțime de trăiri și atitudini care ne duc mai aproape de lumea celui în cauză. Nu este neapărat o detașare completă de documentul de arhivă clasic. Acestea sunt utilizate cu aceeași rigoare caracteristică cercetătorului. Însă ceea ce diferă este modul de a vedea și interpreta aceste surse. Totodată, prin prezența unor specialiști din domenii specifice, sunt puse în discuții surse noi, care nu sunt cu nimic mai prejos decât cele folosite până deunăzi. Ele ne duc mai aproape de context, de sensibilitatea și trăirile unei anumite epoci. Iată ce spun autorii: „Lectura documentelor scrise sau a imaginilor obligă la o înțelegere a contextului, singura care le dă sens și permite reconstituirea elementelor semnificative, capabile să producă un ecou.” (pp. 10–11)

Prima parte *Imagini prezente, comunități dispărute, solidarități dispărute: sacru și comunitar* reunește trei texte în care prezența sacralului și spiritul comunitar sunt analizate prin raportarea la surse mai puțin cercetate. Primele două studii reliefează aspecte ale trecutului bisericesc din spațiul românesc, distingându-se prin modul de abordare inedit. De la „chipurile de ctitori din Oltenia submontană”, la „bisericele de lemn moldovenești”, cele două autoare ne poartă în lumea sensibilității religioase atât de prezente în trecutul societății românești. Al treilea studiu, dedicat unor episoade din timpul Războiului Rece, contrastează cu primele două. Însă autorii reușesc să umanizeze cercetarea prin firul narativ exprimat în mărturiile celor care au trăit acei ani la frontiera româno-moldovenească.

Gustul arhivei: narativizări și afecte este cea de-a doua parte a volumului în care cele trei texte conțin istorisiri din diverse perioade ale istorie moderne. Nu sunt simple povești. Sunt evenimente ce s-au întâmplat și care au legătură cu istoria personală, cu emoțiile intime și colective. Este un grupaj de texte fascinante în care istoriile personale, întâmplările banale sau extraordinare sunt parte a unei istorii generale. Fie că vorbim de nobilimea basarabeană, de înfricoșătorul „caz de pruncucidere” din Vâlcea anului 1836 sau de relațiile de prietenie ale librarului-editor Ioan V. Socec, legătura comuna este dată de sursele folosite de autori și perspectiva de a privi lucrurile.

A treia parte, intitulată sugestiv *Tăceri ascunse, tăceri mărturisite*, reunește două texte în care autorii oferă un exemplu deosebit despre modul în care cercetătorul trebuie să chestioneze izvoarele istorice, oricare ar fi acestea. Memoria individuală sau colectivă nu este una tăcută. În orice perioadă istorică mărturiile au fost transmise în diverse moduri, iar tăcerea este doar aparentă. Rolul memoriei este esențial pentru fiecare individ, pentru fiecare generație. Exercițiile interpretative pe care cei doi cercetători ieșeni le propun denotă o maturitate epistemologică extrem de utilă în cercetarea de astăzi. Totodată, ni se propune un model de interpretare a surselor așa-zise subiective, ce aparțin narativului literar: memorii, jurnale, romane etc.

Ultima parte *Memoria ca arhivă vie: de la supraveghere la experiența carcerală* cuprinde trei studii în care autorii propun cercetări asupra istoriei mai recente și unde memoria personajelor se transformă în poveste/arhivă „vie”. În realitate, sunt mărturii care surprind experiențe de viață mai mult sau mai puțin traumatizante, dar care oferă imaginea sensibilității umane din trecutul apropiat. Mărturia de tip narațiune, sub formă de scriitură memorialistică sau interviu, este tot mai folosită de cercetători în ultimii ani. Astfel, povestirea, nu mai reprezintă doar o simplă expunere a unor întâmplări trăite de cel în cauză, ea se transformă în document istoric, mărturie a unei experiențe trecute, dar reactualizată prin narativizare.

Avem în față, așa dar, o carte mai mult decât binevenită pentru spațiul cultural din România. Textele autorilor sunt de o valoare certă și oferă modele de analiză interdisciplinară asupra unor subiecte diverse din punct de vedere tematic și cronologic. Dincolo de informațiile pe care le oferă, volumul reprezintă un instrument de lucru util și îl recomandăm mai ales tinerilor studioși, care vor găsi în paginile lui modele de interpretare și de reflexie.

Dr. Gheorghe NEGUSTOR

Secretar științific,
Școala Doctorală Istorie. Civilizație. Cultură
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
gnegustor@gmail.com